

Trung Quốc đã Không Học Được Gì Hay từ Những Thất Bại của Liên Xô

Izabella Kaminska (Telegraph) / Bản dịch của Hương Dương

[China has failed to learn the right lessons from Soviet failures- Izabella Kaminska \(Telegraph\)](#)

Giải pháp của Tập Cận Bình và Bắc Kinh về sự thoái hóa gây ra nhiều thất bại hơn - Contributor#8523328/Getty Images Europe

Năm 1957, Nikita Khrushchev, bí thư thứ nhất của Liên bang Cộng hòa Xã hội chủ nghĩa Xô Viết, đã phàn nàn về một hiện tượng kỳ lạ. Ông nhận thấy các nhà máy Liên Xô dường như không thể sản xuất được những chùm đèn thon nhẹ. Những chùm đèn đó càng ngày càng nặng. Lý do rất dễ hiểu. Các nhân viên quản lý nhà máy được quy kết trên trọng lượng của sản phẩm. Nếu sản phẩm được tính hàng tấn chứ thay vì mức độ hữu dụng thì người ta sản xuất những chiếc chùm đèn ngày càng to lớn dù có nhu cầu hay không. Nghe vậy có vẻ phi lý. Tuy nhiên, nó đã cho thấy rằng lối kế hoạch của cộng sản đã sai lầm trầm trọng. Những gì người ta vẫn còn nhớ lại về Liên Xô là tình trạng thiếu hàng, phải xếp hàng dài để được mua và kệ hàng trống rỗng không còn hàng hóa mà mua. Cái mà người ta không còn nhớ là các nước cộng sản còn mắc phải một căn bệnh khác: quá nhiều cạnh tranh, căn bệnh mà Trung Quốc ngày nay đang phải chịu đựng.

Trong "thời kỳ Stakhanovite", các nhà máy, hầm mỏ và các vùng ở Liên Xô được khuyến khích cạnh tranh khốc liệt với nhau để đạt được mục tiêu sản xuất. Những công nhân phá kỷ lục được tôn vinh anh hùng. Các công ty chạy đua để vượt chỉ tiêu. Các viên chức từng địa phương thi nhau tích trữ tài nguyên. Các quản lý cố gắng giành được tiếng tăm, tiền thưởng và được lên chức.

Lối sống này đã có kết quả. Quá trình công nghiệp hóa của Liên Xô đã diễn ra thật nhanh chóng. Điều này khiến nhiều nhà quan sát Tây phương lo ngại, họ lo sợ rằng kế hoạch tập trung tốt hơn hết để phát triển kinh tế. Bộ phim tiêu biểu "*Người đàn ông bằng đá cẩm thạch*" của Andrzej Wajda đã phác họa huyền thoại về những công nhân can đảm và cố gắng sản xuất. Nhưng mô hình này lại chứa hột giống đua đến bất ổn. Cạnh tranh bằng chỉ tiêu không giống với cạnh tranh bằng giá cả. Trong nền kinh tế thị trường, các công ty tranh nhau làm lợi cho khách hàng. Trong nền kinh tế đạt chỉ tiêu, các công ty cố gắng làm hài lòng cơ quan hành chính. Kết quả thường là một nỗ lực gây mất tiền toi.

Đến thời Khrushchev thì không còn có thể bỏ qua những sai lầm này nữa. Liên Xô đã bước vào một chu kỳ dài hàng thập kỷ lặp đi lặp lại: phân quyền để giải quyết tình trạng tập trung quá mức, rồi lại tập trung để giải quyết sự hỗn loạn do phân quyền tạo ra. Các cuộc canh tân thời Kosygin đã cố nhắm những phương cách đạt lợi tức. Các cuộc canh tân sau đó đã giao cho các công ty nhiều quyền tự trị hơn. Nhưng không một cuộc canh tân nào giải quyết được vấn đề cốt lõi. Các khoản khích lệ mới được đặt thêm lên trên hệ thống chỉ tiêu thay vì thay thế nó.

Chuyện quá khứ này rất quan trọng vì một khuôn mẫu tương tự đang diễn ra ở Trung Quốc ngày nay. Tây phương quan sát Trung Quốc thấy một cuộc cạnh tranh ghê gớm. Nhưng ngay các nhà hoạch định chính sách Trung Quốc cũng thấy một thứ hệ thống ngày càng không kiểm soát nổi. Bằng chứng là Bắc Kinh đưa ra ngày càng nhiều những chiến dịch chống lại cái mà họ gọi là "sự thoái hóa" – một thuật ngữ đại khái mô tả sự cạnh tranh khốc liệt mang tính hủy diệt lẫn nhau. Đây không chỉ là để đáp ứng lại sự yếu kém mà là một cách thừa nhận rằng mô hình tăng trưởng cũ đã lên tới mức độ phi lý.

Những chiếc đèn chùm của những năm 1950 đã biến thành những tấm thu hút năng lượng mặt trời (solar panel), bình điện và xe điện của những năm 2020. Trong cả hai trường hợp người ta không thấy được sự thua lỗ và thiếu phấn khởi vì đã bị che dấu về mặt cấu trúc bằng cách dùng tiền tư nhân đổ vào ngân sách. Đó là khi các ngân hàng nhà nước xã hội hóa các khoản lỗ bằng cách giả tạo hạ thấp lãi suất để lấy tiền họ gửi trong khi tiếp tục cho các nhà sản xuất họ ưu ái được hưởng tiền cho vay nhẹ lãi. Hoặc ngược lại, khi nhà

nước áp dụng những chính sách ngăn chặn việc giấu tiền của – bằng cách cấm đầu tư ra nước ngoài, cấm đầu cơ bất động sản hoặc cấm dùng tiền crypto.

Từ nhiều năm nay Trung Quốc đã khuyến khích các địa phương, ngân hàng nhà nước và các nhà đầu tư đổ tiền vào các lĩnh vực nhà nước ưu ái. Mục tiêu dễ hiểu là để gây cạnh tranh ác liệt đến độ các công ty nhỏ phải rút lui và các công ty thắng thế sẽ hiện lên. Chiến lược đó rất hiệu quả trong giai đoạn cần phát triển nhanh. Nhưng rất nhiều nhà phân tích đã lẫn lộn quy mô với hiệu quả, và hiệu quả với năng suất. Một băng nhóm có thể rất hiệu quả trong việc trộm cắp ô tô. Chuyện đó không làm cho xã hội giàu hơn. Trên thực tế, nó làm cho xã hội nghèo hơn. Năng suất không phải là làm cái gì đó hiệu quả hơn mà là làm tăng thêm phẩm giá hơn thay vì tăng số lượng hàng tiêu thụ.

Trung Quốc ngày càng cần quan tâm đến sự khác biệt này, và chính Trung Quốc cũng đã thừa nhận chuyện này. Năng lực sản xuất phi thường của Trung Quốc đã đưa đến một sản lượng to lớn khủng khiếp. Nhưng nó cũng làm cho số nợ gia tăng, lợi nhuận đầu tư giảm đi và chiến tranh giá cả trở nên khốc liệt trên các ngành công nghiệp chiến lược. Nhiều công ty tồn tại không phải vì kiếm được nhiều tiền lời mà vì tiếp tục vay được tiền và những món nợ cũ được luân chuyển. Vì vậy các kinh tế gia như Noah Smith tiếp tục báo động về sự xuất hiện của các công ty "ma". Và do đó mà Bắc Kinh chống lại sự thoái hóa kinh tế bằng cách chịu để cho thêm nhiều công ty tiếp tục vỡ nợ, đồng thời thúc đẩy sự sát nhập của các công ty và cố gắng tạo ra một thị trường thống nhất thay vì thúc đẩy các tình cạnh tranh giữa nhau.

Nói cách khác, Trung Quốc đang cố gắng dùng một thủ đoạn quen thuộc khác của nhà nước cộng sản: gia tăng tập trung hóa để giải quyết những chuyện cạnh tranh gây ra bởi sự phân tán quá mức.

Chuyện đáng kể là các nhà lãnh đạo Trung Quốc có thể đang tìm ra những trở ngại mà các nhà cải cách Liên Xô đã từng vấp phải. Không chỉ là chuyện liên quan tới các số tiền hoa hồng dành cho các công ty. Vấn đề chính là ở hệ thống phân bổ dựa trên định mức. Nền kinh tế Trung Quốc vẫn lệ thuộc rất nhiều vào số tiền đầu tư, số nợ tạo ra và các mục tiêu sản xuất. Tổng số nợ đã tăng đáng sợ trong hai mươi năm qua. Mức tiêu dùng gia đình vẫn yếu kém bất thường đối với một nền kinh tế phát triển như Trung Quốc. Trong khi đó, những thành tựu nổi bật của Trung Quốc thường che dấu một điều quan trọng. GDP bình quân đầu người của Mỹ hiện lớn hơn GDP của Trung Quốc khoảng sáu lần. Điều đó có nghĩa là Trung Quốc vẫn chỉ là một nước có mức thu nhập trung bình đang cố gắng thoát khỏi cái bẫy phát triển chứ không phải là một quốc gia giàu có đã thoát khỏi cái bẫy ấy. Đó là lý do tại sao chiến dịch chống kinh tế thoái hóa của Tập Cận Bình ngày càng có vẻ giống như một chiến dịch Perestroika ở Trung Quốc. Giống như Mikhail Gorbachev, Tập Cận Bình dường như đã nhận ra rằng mô hình cũ đang càng ngày càng không có hiệu quả. Cũng như Gorbachev, ông muốn cải cách mà không mất quyền căn bản kiểm soát về mặt chính trị. Điều đó có thể sẽ rất khó thực hiện.

Như Russell Napier, một cố vấn đầu tư, đã lý luận, mô hình hiện tại của Trung Quốc đang đối đầu với gánh nợ và hệ thống tiền tệ ngày càng làm trở ngại cho việc điều chỉnh trong cả nước. Hậu quả là sẽ phải xiết chặt hơn nữa về mặt tài chính, thả lỏng tiền tệ và sau đó là sắp đặt một chế độ hối đoái mềm dẻo hơn. Điểm quan trọng hơn nữa là Trung Quốc phải chấm dứt kỷ nguyên mở rộng đầu tư vô giới hạn. Điều đó có nghĩa là thiếu cạnh tranh chưa bao giờ thật sự là mối nguy hiểm. Đó chỉ là một chế độ đã sai lầm thúc đẩy con người cạnh tranh với nhau mà thôi.